

คำกล่าวปาฐกถาพิเศษ

การเสวนาทางวิชาการ

เรื่อง การดำเนินกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัญหาและแนวทางแก้ไข

โดย

ประธานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ

(นายอานันท์ ปันยารชุน)

วันที่ 24 สิงหาคม 2548

เวลา 11.30 – 12.00 นาฬิกา

เรียน ท่านผู้เข้าร่วมเสวนา และผู้มีเกียรติทุกท่าน

วันนี้ถือเป็นโอกาสที่ดีอีกวาระหนึ่ง ที่หลายฝ่ายได้มาร่วมกันเพื่อระดมความคิดเห็นในประเด็นสำคัญเพื่อแก้ปัญหาอันเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยได้มาร่วมกันเสนอแนวทางและข้อคิดที่ดีๆ ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

การจัดเสวนาในครั้งนี้สืบเนื่องมาจากคณะกรรมการส่งเสริมความไว้วางใจ ความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีหน้าที่ในการวางแนวทาง กำหนดวิธีการในการสร้างความยุติธรรม ความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่ความไว้วางใจ ความสงบสุขที่เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นคณะกรรมการส่งเสริมความไว้วางใจฯ จึงได้มอบหมายให้คณะทำงานส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรมไปศึกษาเรื่องการดำเนินกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัญหาและแนวทางแก้ไข โดยคณะทำงานก็ได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ รวมทั้งดำเนินการด้วยวิธีการต่างๆ ระยะเวลาหนึ่ง จึงได้สรุปผลในเบื้องต้นเพื่อเป็นกรอบให้ทุกท่านในที่นี้ได้ช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์ให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ที่จะนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรม ลดความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นแล้วหรือกำลังจะเกิดขึ้น ซึ่งในช่วงเช้าที่ผ่านมาคณะผู้จัดคงได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปประมวล วิเคราะห์ และเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อคณะกรรมการจะได้เสนอต่อคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) เพื่อเสนอต่อรัฐบาลต่อไป

/ปัญหา...

ปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น แม้ว่าจะมีสาเหตุมาจากปัญหาหลายมิติ เช่น มิติด้านประวัติศาสตร์ ด้านภาษาและวัฒนธรรม ด้านศาสนา ด้านเศรษฐกิจ ฯลฯ แต่สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้ปัญหาใน 3 จังหวัดภาคใต้มีความรุนแรงและขยายขอบเขตมากขึ้น ก็คือปัญหาด้านความยุติธรรม

ความยุติธรรมและความชอบธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญของบ้านเมืองที่ไคขาดความยุติธรรมและความชอบธรรมแล้วก็จะยอมยกย่องที่จะทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข กระบวนการยุติธรรมเป็นกลไกสำคัญที่จะนำความยุติธรรมและความเป็นธรรมมาสู่สังคม หากกระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพและดำเนินการไปสอดคล้องกับหลักนิติธรรมก็จะยอมเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถจรรโลงบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขได้เป็นอย่างดี

จากการที่ กอส. ได้มีโอกาสลงไปสัมผัสกับเหตุการณ์ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้หลายครั้ง และจากข้อมูลหลายแห่งที่ได้รับ ผมมีข้อสังเกตเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง แม้จะเกิดสภาพปัญหาความรุนแรงที่ต่อเนื่องและขยายตัวใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งถือเป็นสถานการณ์ที่ไม่ปกติ ซึ่งโดยทั่วไปยอมมีเหตุที่จะเสริมประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนน้อยลงไปกว่าปกติ อย่างไรก็ตามสถานการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถนำหลักการทั่วไปดังกล่าวมาใช้ได้ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นชาวมุสลิมที่มีเชื้อชาติมลายูและพูดภาษามลายูเป็นภาษาท้องถิ่นมาเป็นเวลายาวนาน และมีจำนวนมากที่รู้สึกว่าจะไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน การเพิ่มอำนาจให้เจ้าหน้าที่ของรัฐโดยไม่ทำความเข้าใจถึงมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษา และศาสนาที่เป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ จึงอาจเป็นการส่งสัญญาณที่ไม่ถูกต้องและอาจส่งผลกระทบให้เหตุการณ์ลุกลามไปอีก ด้วยเหตุผลดังกล่าว ความพยายามในการดำเนินการให้กระบวนการยุติธรรมสอดคล้องกับหลักนิติธรรม จึงเป็นแนวทางที่เร่งด่วนและจำเป็นยิ่งสำหรับ 3 จังหวัดภาคใต้ ซึ่งแตกต่างจากสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่อื่นๆ

/ประการที่สอง...

ประการที่สอง ด้วยสภาพปัญหาที่มีลักษณะพิเศษดังที่กล่าวมา จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องยกระดับของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพิเศษ แม้ว่ากระบวนการยุติธรรมในพื้นที่อื่นๆ จะมีปัญหาดังที่เป็นที่ทราบกันอยู่ เช่น การที่ผู้ต้องหาถูกเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจโดยไม่ชอบในการตรวจค้น จับกุม คุมขัง ขาดโอกาสในการประกันตัว ขาดการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ ฯลฯ แต่สำหรับในพื้นที่ภาคใต้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงพัฒนาอย่างเร่งด่วน การดำเนินการในบางเรื่องแม้ว่าจะทำให้ดูเหมือนกับการให้สิทธิพิเศษที่แตกต่างจากที่อื่น แต่น่าจะมองว่าเป็นความพยายามที่จะยกระดับมาตรฐานการอำนวยความยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นต้นแบบก่อนที่จะขยายผลไปในจุดต่างๆ ทั่วประเทศ จากเหตุผลดังกล่าว ผมจึงสนับสนุนความพยายามของกระทรวงยุติธรรมที่มองปัญหาด้านความยุติธรรมของภาคใต้อย่างครบวงจรและเข้าไปดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยมีกองทุนยุติธรรมเข้าไปช่วยเหลือเพื่อให้การดำเนินการตามเป้าหมายดังกล่าวเป็นไปได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น

ประการที่สาม ผมเห็นว่าในห้วงเวลาที่ผ่านมามีการดำเนินการด้านการบังคับใช้กฎหมายในจังหวัดภาคใต้อย่างขาดเอกภาพ และขาดการประสานงานที่ดี ผมเห็นว่าหน่วยงานทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในการบังคับใช้กฎหมายในภาคใต้ เช่น ฝ่ายปกครอง ตำรวจ ทหาร กระทรวงยุติธรรม อัยการ จำเป็นต้องมีการประสานงานกันอย่างมีเอกภาพทั้งในระดับชาติและในระดับหน่วยงานในพื้นที่ ในการดำเนินการดังกล่าวผมคิดว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องมีการจัดตั้งเป็นหน่วยงานเฉพาะกิจด้านการบังคับใช้กฎหมายและการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีการบูรณาการทุกฝ่ายเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ และหน่วยเฉพาะกิจดังกล่าวนี้ต้องมีการดำเนินการทั้งมิติด้านประสิทธิภาพและเอกภาพในการบังคับใช้กฎหมายควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องสงสัย ผู้ต้องหา และจำเลยไปพร้อมๆ กัน

/ประการที่สี่...

ประการที่สี่ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจของความสำเร็จของการบริหารงานของภาครัฐ ในส่วนของกระบวนการยุติธรรมก็เช่นเดียวกัน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมของประชาชนในขั้นตอนต่างๆ และในระดับต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่การเข้าไปสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถดำเนินการแก้ปัญหาข้อพิพาท โดยใช้วิถีทางวัฒนธรรมและศาสนา โดยไม่ต้องนำข้อพิพาทเข้ามาในกระบวนการยุติธรรม การสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชน การพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือกตามแนวทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การปรับปรุงระบบกระบวนการยุติธรรมให้คำนึงถึงพื้นฐานทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมในพื้นที่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องดำเนินการ

ประการที่ห้า ในสภาพการณ์ของปัญหาการก่อความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่พฤติกรรมของความรุนแรงเป็นเรื่องของการก่อการร้าย การได้มาซึ่งพยานหลักฐานในการเอาผิดผู้กระทำความผิด ย่อมไม่สามารถพึ่งพาพยานบุคคลได้ตราบดีที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความไว้วางใจรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องพัฒนาระบบนิติวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในการตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานเพื่อค้นหาความจริงอย่างเร่งด่วน โดยต้องเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ และมีเอกภาพในการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรม

ประการที่หก เนื่องจากสภาพความรุนแรงที่เกิดขึ้นทำให้เกิดความจำเป็นที่รัฐต้องเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อคุ้มครองผู้บริสุทธิ์และรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม โอกาสของการที่บังคับใช้กฎหมายจะกระทบถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่เกี่ยวข้องย่อมมีสูงขึ้นเป็นปกติธรรมดา และอันที่จริงก็อาจเป็นความพยายามของกลุ่มผู้ที่ไม่หวังดีที่ต้องการขยายผลหรือขยายแนวร่วมในส่วนนี้ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่ต้องให้ความสำคัญในกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐที่ไม่ถูกต้องหรือส่งผลกระทบต่อกฎหมายเกินสมควร เช่น การจัดตั้งหน่วย รับข้อร้องเรียนและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ได้รับผลกระทบ การตั้งศูนย์ตรวจสอบบุคคลสูญหาย เป็นต้น

/ประการสุดท้าย...

ประการสุดท้าย เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งที่มีมักจะถูกลืมไป นั่นก็คือการพัฒนาทัศนคติและความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายกับสถานการณ์พิเศษของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกคนต้องตระหนักถึงสภาพความเป็นมาของปัญหาทั้งมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา ภาษา ของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และต้องปฏิบัติโดยเข้าใจและให้เกียรติ การคัดเลือกบุคลากรที่จะปฏิบัติงานในพื้นที่ และการฝึกอบรมถึงยุทธศาสตร์สันติวิธี และการพัฒนาทัศนคติดังกล่าวถือเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องรีบดำเนินการอย่างเร่งด่วน

ที่กล่าวมาเป็นข้อสังเกตในภาพกว้างๆ ของทิศทางการพัฒนากระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างเร่งด่วน ซึ่งผมเชื่อว่าจะช่วยให้กระบวนการยุติธรรมสามารถนำมาซึ่งความเป็นธรรมอันจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการแก้ปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

สุดท้ายนี้ ผมขอขอบพระคุณคณะอนุกรรมการส่งเสริมความไว้วางใจ ความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน และคณะผู้ศึกษาวิจัยที่ได้จัดทำการศึกษา และการเสวนาทางวิชาการในวันนี้ ซึ่งทาง กอศ. จะได้รวบรวมข้อเสนอแนะเพื่อนำไปเสนอต่อรัฐบาลในโอกาสต่อไป
